Fabry Rudolf, Reisel Vladimír
Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Slovenskí básnici, hlavní predstavitelia nadrealizmu - slovenského variantu francúzskeho umeleckého prúdu surrealizmu; prihlásili sa k nemu zbierkami poézie v tridsiatych rokoch 20. storočia.

Životopisné údaje:

Rudolf Fabry - narodil sa 8.2. 1915 v Budmericiach. Po maturite na gymnáziu v Trnave študoval kreslenie a zemepis na Českom vysokom učení technickom v Prahe. Po roku 1938 pracoval v Bratislave ako úradník, od roku 1947 ako novinár v denníku Práca, neskôr v rozličných kultúrnych časopisoch (Nedeľa, Život, Film a divadlo, Kultúrny život, Expres, Výtvarný život). Prvé básne uverejňoval v časopisoch Svojeť a Postup. Na Fabryho literárnu orientáciu mal zásadný vplyv jeho pobyt v Prahe, kde citlivo vnímal český surrealizmus. Jeho prvá básnická zbierka Uťaté ruky, ktorú vydal v roku 1935 sa všeobecne pokladá za signál nástupu surrealizmu v slovenskej literatúre - v podobe nadrealizmu. Surrealistickú metódu tvorby naplno rozvinul vo svojich ďalších zbierkach poézie. Po odmlčaní sa Fabry v päťdesiatych rokoch prihlásil svojimi básňami k schematickej občianskej lyrike. V šesťdesiatych rokoch vydal zbierky poézie, v ktorých sa opäť vrátil k nadrealistickej metóde. Rudolf Fabry zomrel 11.2. 1982 v Bratislave.
Vladimír Reisel – narodil sa 19.1.1919 v Brodzanoch. Študoval slovenčinu a francúzštinu na filozofickej fakulte v Prahe, od roku 1939 v Bratislave. Po skončení štúdia pôsobil ako tlačový ataše na československom veľvyslanectve v Paríži. Neskôr pracoval vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ a v časopise Slovenské pohľady. Ako básnik debutoval v roku 1939 zbierkou Vidím všetky dni a noci. V tridsiatych a štyridsiatych rokoch bol jedným z predstaviteľov nadrealizmu. Jeho nadrealistickú lyrickú tvorbu vystriedala po roku 1945 občianska lyrika, ktorou sa (podobne ako jeho literárni súčasníci) dostal do pozície schematizmu. V šesťdesiatych rokoch sa v poézii vrátil k svojim obľúbeným témam – k láske, vzťahu muža a ženy a pod. Žije v Bratislave.

Diela:

Prvotina Rudolfa Fabryho Uťaté ruky sa všeobecne pokladá za prvý signál surrealizmu v slovenskej literatúre – nadrealizmu. V nasledujúcej zbierke Vodné hodiny hodiny piesočné sa Fabry naplno oddal surrealistickému, tzv. automatickému písaniu a to v pásmových básňach i v krátkych prozaických textoch. Prezentujú sa tu aj apokalyptické vízie, ktoré autor naplno rozvinul v cyklickej skladbe Ja je niekto iný. Dominujú v nej stretnutia s „diablom metafory“ Féneom, v ktorých sa odráža aj ťaživá situácia človeka v období fašizmu a vojny, keď skladba vznikala. V ďalších početných básnických zbierkach uverejňoval Fabry občiansku lyriku, neskôr sa vracal k nadrealistickej metóde v zbierkach Každý sa raz vráti, Nad hviezdami smrti vánok, Na štít ruža krváca. Zbierka Skala nekamenná bralo neskalnaté je venovaná pamiatke básnika Janka Kráľa.
Zbierka Vladimíra Reisela Vidím všetky dni a noci vznikla v roku 1939 v experimentálnom štádiu nadrealizmu a dôsledne uplatňovala princíp sna a podvedomia. V obsahu prevládali motívy erotiky, smrti, detstva, sna, exotiky a kozmu. Erotické témy naplno zazneli v zbierke Temná Venuša. Reisel naplno využil nadrealistickú metódu v lyrickej poéme Neskutočné mesto. Založená je na motíve ľúbostného vzťahu prežívaného v Prahe, „meste básnikov a holubov“, v atmosfére nostalgie, smútku a hrôzy. Básnik v nej tvorivo zúžitkoval nezvalovské podnety.

Zbierka Zrkadlo a za zrkadlom prináša okrem nadrealistického typu lyriky aj občiansku poéziu. V ďalších zbierkach Reisel pozíciu nadrealizmu opustil, písal politicky ovplyvnené básne. Až v osemdesiatych rokoch sa vrátil k obľúbeným témam lásky. Zbierka Trpké plánky zahŕňa autorove prvé básnické pokusy.

Podrobnejšie o dielach:

Uťaté ruky – ako všetky Fabryho knihy aj táto je precízne komponovaná – má štyri časti. Názov úvodnej časti Prológ je prečiarknutý, akoby nemal platiť. Básne majú tradičnejšiu poetiku, autor používa aj viazaný verš. Experimentovať začína v druhej časti – Básne. Obsahom sú provokatívne netradičné a negativistické obrazy a asociácie, písané voľným veršom. Časť Prietrž obsahuje „automatické texty" – tri básnické a jeden prozaický. Časť Fair play má podtitul: Za cenu umenia vzdávame sa umenia. Za túto zbierku autora mnohí kritizovali, že „zhanobil poéziu".

Ja je niekto iný – jadro básnickej skladby Rudolfa Fabryho (Prvé stretnutie s Feneom, a Druhé stretnutie s Feneom) vznikalo počas 2. svetovej vojny. Svetom hrôz sprevádza autora postava Fenea, jeho druhé „ja". Féneo pripomína Goetheho Fausta, démonického zvodcu, je vybájenou postavou. Vízie zániku kontinentov, masovej smrti vyjadrujú úžas nad ľudskou tragédiou, ale v závere Ja som to – vyjadruje už optimizmus z oslobodenia.

Vidím všetky dni a noci – až Reiselov básnický debut (prišiel 4 roky po Fabryho knihe Uťaté ruky) znamenal faktický vznik zoskupenia – slovenského nadrealizmu. Osobitnou prílohou ku knihe bol Fabryho List priateľovi básnikovi, ktorým preventívne polemizoval s neprajníkmi.
Zbierka sa začína súborom dvanástich básní, z ktorých iba úvodná má názov (Niekedy z úzkosti nechám otvorené okno aby som videl dávne veci), takže ich možno chápať samostatne i ako cyklus. Používa pre nadrealizmus typické prelínanie motívov, často je to láska, motív detstva, žena, láska, ale aj všeobecné obrazy, metafory, kontrasty, lyrické záznamy a zvolania, útržky viet. Zbierka je dokladom nového lyrizmu v slovenskej poézii.

Úryvky:

Rudolf Fabry: Báseň do pamätníka (zo zbierky Uťaté ruky)

Tvoja kasňa je z višne
snáď z tej
pod ktorou sme sedávali

Tvoja posteľ je z orecha
snáď je to ten
pod ktorým sme ležali

Môj svet je z teba
z čoho si bola ty

Rudolf Fabry: Premením sa tiež na skalu (Skala nekamenná bralo neskalnaté) – úryvok

Všetko musí skončiť, čo počiatkom sa rodí,
ničoho niet bez začiatku ani bez konca.
Žitia kvety sme a smrti zrelé plody,
ale premeny sa ani smrťou-skonom nekončia.

Ktovie, na čo sa to zmeniť mienime.
Budeme snáď v zime vločkou snehovou
lebo perličkami rannej rosy na ozimine
a či v agátovom háji zlatou pŕškou peľovou?

Záleží len na tom, jak sa rozvírime do atómov
vo vzduchu či vo vode a či nás vsiakne zem,
rozkvitneme na púšti, či v brázde nájdeme si domov,
v kvetoch jari a či jesene? To sa asi nedozviem.

Vladimír Reisel: Neskutočné mesto – úryvok

A bola to predsa najstrašnejšia nostalgia
Chodiť dlho do noci po divých opustených miestach

Jedného dňa odchádzam z domova
Je práve jeseň a lietajú tie bezútešné kŕdle vtákov
Idem neviem kam som z toho skoro smutný
Najprvší anjel by neodohnal teba otvorená rana strachu
Dnes odídem
A nikdy sa nevrátim
Lebo je chladné septembrové ráno
A matke za každým slovom vypadne jedna slza

Potom nekonečná cesta vlakom
Ach keby sa vlaky vracali stále na to isté miesto

Nadrealizmus

Táto slovenská - špecifickými estetickými a jazykovými podmienkami aktualizovaná podoba surrealizmu sa formovala v období rokov 1935 až 1945. Nadrealisti sa inšpirovali francúzskym surrealizmom, ktorý má zasa svoje korene ešte v symbolizme. Apollinaire a jeho báseň Pásmo zo zbierky Alkoholy sa stali inšpiráciou pre Fabryho i Reisela. Formu pásma – básne-rieky bez začiatku a bez konca –využili vo svojich dielach Fabry i Reisel. Pod označením nadrealisti vystupovala skupina od roku 1939, hlavnými predstaviteľmi smeru sú R. Fabry, V. Reisel, Š. Žáry, J. Lenko, J. Rak, J. Brezina a P. Bunčák. V zborníku Áno a nie vyslovili svoj filozofický a umelecký program, v ktorom neodmietali romantizmus (J. Kráľa), symbolizmus (I. Krasku), ale nadchýňala ich európska avantgarda. Básnici hľadali zdroje v oblasti sna a podvedomia a snažili sa o vnútorné oslobodenie človeka. Využívali nové umelecké postupy, fantáziu, novú obraznosť (genitívovú metaforu), dlhšie útvary – pásma a voľný verš. Niektorí literárni kritici dlho nevedeli nadrealizmus zaradiť a odmietali tento originálny prúd ako nezrozumiteľný. Surrealizmus ako myšlienkové, resp. avantgardné hnutie nemal na Slovensku takú intenzitu a celospoločenský záber ako napr. česká surrealistická skupina (jej členom bol aj Laco Novomeský, hoci jeho tvorba nezodpovedala surrealistickému programu) a nemal ani ráz avantgardného bohémstva ako vo Francúzsku. Na Slovensku pôsobil nadrealizmus - intenzívne a neoddeliteľne v celkovej kultúrnej, literárnej a umeleckej atmosfére tridsiatych a štyridsiatych rokov 20. storočia najmä ako generačný prejav literárneho procesu. Zúčastňovali sa na ňom napokon aj predstavitelia naturizmu a ďalší lyrizujúci prozaici a davisti. Prvým uceleným nadrealistickým dielom bola básnická zbierka Rudolfa Fabryho Uťaté ruky (1935). Fabry ňou narušil hviezdoslavovsko-kraskovský tradicionalizmus v slovenskej poézii. Inšpiroval sa dadaizmom, poetizmom i surrealizmom. Využíval momentálne nápady a približoval sa reči detských

rečňovaniek. Nadrealizmus vyvrcholil na konci druhej svetovej vojny básnickými zbierkami Vladimíra Reisela Neskutočné mesto a Rudolfa Fabryho Ja je niekto iný. V nasledujúcom období do prirodzeného vývinu modernej poézie zasiahla politická požiadavka tvoriť poéziu podľa zásad socialistického realizmu.

Myšlienky:

„Nechcite a nesnažte sa v modernej poézii hľadať logické závery alebo myšlienkové periódy. Vnímajte poéziu. Nechajte sa unášať podvedomými záchvevmi duše, vychádzajúcimi z najhlbšieho subjektu, otvorte všetky zmysly a traste sa spolu s básnikom. Jeho harfa je vaša harfa. Je to nástroj, ktorý vyludzuje zvuky vesmíru. Tie zvuky sa nedajú zachytiť mozgom. Tie zvuky treba uchopiť celou bytosťou, treba sa nechať unášať akordom zvukov, tôní a svetiel, treba sa položiť na šumiacu rieku času, ktorou je každá báseň a plávať hneď vedľa básnika, s rukou na srdci a na rozbúrenej tepne života. Realita chápaná pod zorným uhlom imaginácie, povýšená fantáziou na nadrealitu, vás bude oslňovať svojou krásou...“
(Vladimír Reisel – Sen a skutočnosť, Zborník poézie a umenia, 1940)

„Neuväzujeme k básni príťaže, ale ani neplávame v neutrálnych polohách. Akokoľvek reagujeme na vonkajší svet, reagujeme vždy ako členovia určitého celku, zostávajúc členmi spoločnosti, v ktorej žijeme. Preto i naša poézia je podfarbená týmito okolnosťami. Niet básne vo vzduchu. Plačeme s plačúcimi, radujeme sa s radujúcimi. Lenže náš plač sa neviaže na úmrtie alebo nešťastie. Náš plač zostane plačom, i keby mŕtvy ožil. Toto je cena nášho plaču, toto je cena našej radosti. Vieme čítať aj iné básne, než ako my robíme, rozumieme im a páčia sa nám. Máme však svoje vnútorné odôvodnenie, zachovať si svoj hrad. Môže, kto chce, kritizovať, posmievať sa, kričať.“
(Rudolf Fabry – List priateľovi básnikovi, 1939)

„Význam nadrealizmu vidím nie ani tak v jednotlivých básnických dielach (ako vieme, na nadrealistickej poetike sa prežívovali aj malé talenty, ba netalenty), ako skôr v tom, že toto hnutie priam zázračne zjednocovalo ľudsky i umelecky generáciu literárnu a výtvarnú.“
(Jozef Bžoch)

„Nadrealizmus mi dal veľa. Vypestoval vo mne úctu k realizmu.“ (Vojtech Mihálik)